

Vragen over bruikbaarheid, betrouwbaarheid, representativiteit 2023

Albert van der Kaap

In het examen eerste tijdvak havo komt geen vraag voor over bruikbaarheid, betrouwbaarheid en/of representativiteit, in het vwo-examen van hetzelfde tijdvak één vraag.

In het examen tweede tijdvak van zowel havo als vwo heeft telkens één vraag betrekking op betrouwbaarheid.

Havo

Opgave havo 2023, tijdvak 2, vraag 10

Vraag tien uit het havo-examen tweede tijdvak heeft betrekking op betrouwbaarheid en representativiteit, althans dat willen de bedenkers van de vraag ons laten geloven.

De vraag begint met een soort van stelling: *'Historici beschouwen de informatie uit dit overheidsrapport als betrouwbaar en als representatief voor een onderzoek naar de arbeidershuisvesting in de negentiende eeuw.'* De leerlingen moeten dit, in de eerste van twee vragen, toelichten.

Tenminste dat staat er, maar vervolgens moeten zij uitleggen dat de beschreven arbeidershuisvesting een gevolg is van de industrialisatie van Groot-Brittannië. Deze activiteit heeft echter niets te maken met het beoordelen van de betrouwbaarheid en/of representativiteit van de bron.

Van de leerling wordt verwacht dat hij een verband legt tussen, ja tussen wat eigenlijk? Uit het antwoord blijkt dat de causale relatie is: industrialisering-urbanisatie-tekort aan te snel gebouwde huizen- ongezonde leefomgeving. Slechts de laatste zin in de bron *'De verstikkende stank en warmte zijn bijna onverdraaglijk als je binnenkomt en maken direct duidelijk hoe ongezond het is,'* is klaarblijkelijk van belang voor het beantwoorden van de vraag, terwijl het grootste deel van de bron betrekking heeft op het aantal bedden/personen in de kamers.

Ik zou in mijn antwoord dan ook zeker geprobeerd hebben dit element mee te nemen. Maar dan nog, is de causale relatie niet een stuk complexer? De verstikkende stank en warmte is het gevolg van veel (te veel) bedden/personen in een kamer, wat weer een gevolg is van het hebben van grote gezinnen, die als gevolg van de lage lonen geen geld hebben voor grotere huizen. Deze lage lonen zijn weer het gevolg van het streven naar optimalisatie van winsten door industriëlen. Een streven dat weer een oorzaak van de industrialisatie was.

Er is geen relatie tussen de urbanisatie, waarover het antwoordmodel rept, en de bron. Voor deze eerste vraag wordt van leerlingen niet verwacht de bron te gebruiken, maar hun kennis over (gevolgen van) de industrialisatie.

De tweede vraag heeft wel betrekking op betrouwbaarheid en representativiteit, maar niet op de bron, op zijn minst verwarrend. Zij moeten **verklaren dat** historici de informatie in dit rapport als betrouwbaar en als representatief beschouwen juist omdat het een overheidsonderzoek betreft. Slechts geformuleerd, je verklaart niet dat informatie betrouwbaar is, maar waarom die informatie al dan niet betrouwbaar is.

Maar dan het antwoordmodel: historici beschouwen het onderzoek als *betrouwbaar 'omdat onderzoekers die werken in opdracht van de Britse regering gecontroleerd worden / geen voordeel hebben van het ontkennen/overdrijven van de slechte huisvesting.'* Ik kan mij niet voorstellen dat er ook maar een historicus is die deze conclusie op voorhand onderschrijft. Kan een overheid geen belang hebben bij de uitkomst van een onderzoek en hoe weet je dat onderzoekers geen redenen kunnen hebben bij het aandikken van de onderzoeksresultaten of juist bij het bagatelliseren ervan. Zonder namen en rugnummers zou ik een dergelijke conclusie in ieder geval niet op voorhand voor mijn rekening willen nemen.

Het antwoordmodel bij de vraag over representativiteit is nog merkwaardiger: Historici vinden het rapport representatief *'omdat onderzoekers die werken in opdracht van de regering de middelen hebben om veel woningen te bezoeken / om veel arbeiders te ondervragen over hun huisvesting / in het hele land onderzoek kunnen doen.'*

Geen historicus zal dit criterium gebruiken. Het is niet van belang of men mogelijk/theoretisch de middelen heeft om veel woningen te bezoeken, veel arbeiders te ondervragen of het hele land te bereizen, maar of men dit ook daadwerkelijk heeft gedaan. Een echte historicus kijkt kritisch naar de gevolgde methodes van onderzoek, niet alleen naar aantallen en spreiding, maar ook naar de wijze waarop conclusies tot stand zijn gekomen.

Havo 2023, tijdvak 2, vraag 10

Bron

In 1839 liet de Britse regering officieel onderzoek doen naar de huisvesting van arbeiders. De onderzoekers schreven in hun rapport over arbeiderswoningen:

In sommige van deze huizen staan wel zes tot acht bedden in een kamer; in kleinere kamers staan noodzakelijkerwijs minder bedden. Het schijnt het gebruik te zijn (...) om zoveel mogelijk bedden in elke kamer te proppen en ze staan vaak zo dicht op elkaar dat er nauwelijks plek is om er tussen door te lopen. 's Nachts ziet het er helemaal diepriet uit: de bedden volgepakt met mannen, vrouwen en kinderen (...). De verstikkende stank en warmte zijn bijna onverdraaglijk als je binnenkomt en maken direct duidelijk hoe ongezond het is.

Gebruik de bron

Historici beschouwen de informatie uit dit overheidsrapport als betrouwbaar en als representatief voor een onderzoek naar de arbeidershuisvesting in de negentiende eeuw.

4p Licht dit toe door:

- uit te leggen dat de beschreven arbeidershuisvesting een gevolg is van de industrialisatie van Groot-Brittannië, en
- zonder bron apart te verklaren dat historici de informatie in dit rapport als betrouwbaar en als representatief beschouwen juist omdat het een overheidsonderzoek betreft.

Antwoordmodel

maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Door de industrialisatie trekken arbeiders massaal naar steden voor werk / vindt snelle urbanisatie plaats, zodat het tekort aan woningen / de in de haast opgetrokken woningen een ongezonde leefomgeving voor arbeiders veroorzaakte(n) 2

De historici beschouwen de informatie uit het rapport:

- als betrouwbaar omdat onderzoekers die werken in opdracht van de Britse regering gecontroleerd worden / geen voordeel hebben van het ontkennen/overdrijven van de slechte huisvesting 1
- als representatief omdat onderzoekers die werken in opdracht van de regering de middelen hebben om veel woningen te bezoeken / om veel arbeiders te ondervragen over hun huisvesting / in het hele land onderzoek kunnen doen 1

Vwo

Opdracht vwo 2023, tijdvak 1, vraag 16 (p-waarde = 64; 10, 28, 22, 40)

Op vraag zestien uit het vwo-examen eerste tijdvak valt weinig aan te merken, al heb ik er wel moeite mee om op voorhand te zeggen dat iemand die haar man verdedigt per definitie een onbetrouwbare bron is. Zeker, je moet als historicus wantrouwig zijn. De weduwe kan er uiteraard belangrijk bij hebben om haar man in een gunstig daglicht te plaatsen/hem te verdedigen. Het woord biased/bevooroordeeld zou hier beter op zijn plaats zijn geweest dan onbetrouwbaar.

Persoonlijk zou ik vervolgonderzoek hebben gedaan om te kijken of andere bronnen haar oordeel bevestigen of ontkrachten.

Opdracht vwo 2023, tijdvak 1, vraag 16 (p-waarde =)

Helmuth von Moltke (1848-1916) is in augustus 1914 opperbevelhebber van het Duitse leger. Zes weken na de start van de Eerste Wereldoorlog wordt hij uit zijn functie ontheven. In 1922 schrijft zijn weduwe Eliza von Moltke in een boek over haar inmiddels overleden echtgenoot:

De Vrede van Versailles waarin het artikel over schuld door de Duitse onderhandelaars is ondertekend, heeft het grootste onheil over Duitsland en de wereld gebracht. In Duitsland is ondertussen uitgebreid geschreven over de oorzaken van het verlies van de oorlog. Steeds weer wordt gewezen op de Slag bij de Marne (1) en het falen van het opperbevel van het [Duitse] leger en in het bijzonder op de vermeende onbekwaamheid van Moltke. (...)

Dit soort zinnen dwingen me om dit boek uit te geven. (...) Moltkes plan om nieuwe aanvallen te beginnen, nadat het leger door de terugtocht bij de Marne meer bewegingsvrijheid had gekregen, werd onder leiding van generaal Von Falkenhayn (2) niet uitgevoerd. In plaats daarvan begon de loopgravenoorlog die Moltke koste wat het kost had willen vermijden, omdat hij wist hoe groot het gevaar voor het Duitse leger zou zijn.

noot 1 De Marne is een rivier in Noord-Frankrijk.

noot 2 Generaal Von Falkenhayn volgde Von Moltke op.

Gebruik de bron

Je concludeert dat:

- 1 je twijfelt aan de betrouwbaarheid van deze bron voor een onderzoek naar de oorzaken van het Duitse verlies van de oorlog.
- 2 de bron gebruikt kan worden door tegenstanders van de dolkstootlegende.

3p Ondersteun beide conclusies door:

- aan te geven waardoor je twijfelt aan de betrouwbaarheid van de bron voor het onderzoek, en
- uit te leggen welke redenering van Eliza von Moltke gebruikt kan worden door de tegenstanders van de dolkstootlegende.

Antwoordmodel

maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Voor het onderzoek naar de oorzaken van het Duitse verlies vind je de bron minder betrouwbaar omdat Eliza von Moltke in dit boek de reputatie van haar echtgenoot wil verdedigen / wil ontkrachten dat het Duitse verlies aan Von Moltkes optreden bij de Marne ligt (en daarom misschien de schuld van de nederlaag bij anderen probeert te leggen / de rol van haar echtgenoot kleiner maakt) 1
- Eliza von Moltke houdt de legerleiding verantwoordelijk voor het veroorzaken van problemen op het slagveld / beweert dat door de legerleiding de fatale loopgravenoorlog is veroorzaakt, waarmee tegenstanders van de dolkstootlegende in kunnen gaan tegen de bewering dat de voorlopige regering zich overgaf terwijl Duitsland nog had kunnen winnen / dat de legerleiding geen schuld had 2

Opdracht vwo 2023, tijdvak 2, vraag 3

‘Historici’, zo wordt in vraag drie van het vwo-examen tweede tijdvak gesteld, ‘verschillen van mening over de betrouwbaarheid van de biografieën van Suetonius voor een onderzoek naar de Romeinse keizers.’

Niet voor de eerste keer maken de examenmakers hier een fundamentele fout. Je kunt de vraag naar de betrouwbaarheid van een bron slechts beoordelen vanuit een heldere, eenduidige vraagstelling en die ontbreekt hier. Stel ik wil de vraag onderzoeken hoe verschillende auteurs in de oudheid hebben geschreven over Romeinse keizers en ik betrek Suetonius in mijn onderzoek, dan is Suetonius een betrouwbare bron. Dan gaat het om zijn visie op de keizer.

Dan naar het antwoordmodel. Volgens sommige historici is Suetonius betrouwbaar omdat hij door zijn werk in de keizerlijke bibliotheek/archieven over verschillende bronnen kon beschikken om informatie te verkrijgen / informatie te controleren (waardoor historici de informatie als betrouwbaar beschouwen).

Hier valt nogal wat op af te dingen, het is natuurlijk altijd fijn als je als historicus toegang hebt tot veel (eigentijdse) bronnen, maar vervolgens is het natuurlijk van belang wat je daarmee doet. Wat gebruik je bijvoorbeeld wel en wat laat je weg. Bovendien is het de vraag hoe betrouwbaar/objectief iemand is die in dienst is van de keizer, het spreekwoord geldt niet voor niets *'wiens brood met eet, diens woord men spreekt.'*

Het antwoordmodel bij de tweede vraag slaat de plank, wat mij betreft, volledig mis. De vraag is in hoeverre Suetonius als bron betrouwbaar is en niet of Suetonius zaken aandikte of interessante zaken weglief. Voor het eerste biedt de bron geen bewijs. Het tweede argument heeft geen betrekking op betrouwbaarheid, maar op volledigheid. Het is uiteraard wel belangrijk om leerlingen te leren de vraag te stellen welke informatie een bron biedt, maar ook welke informatie ontbreekt (die je misschien wel zou verwachten). Maar dat is een andere kwestie.

Opdracht vwo 2023, tijdvak 2, vraag 3

Twee gegevens over de Romeinse schrijver Suetonius (ca.70-140) die biografieën schreef over Romeinse keizers:

- 1 Suetonius was de keizerlijke bibliothecaris en archivaris.
- 2 Suetonius schreef biografieën over keizers voor een breed publiek, waarbij hij uitgebreid inging op persoonlijke details zoals het uiterlijk van de keizers, hun eetgewoonten en hun seksuele gedragingen.

Historici verschillen van mening over de betrouwbaarheid van de biografieën van Suetonius voor een onderzoek naar de Romeinse keizers.

3p Verklaar dit verschil van mening door:

- met het eerste gegeven aan te geven waardoor sommige historici de informatie in zijn biografieën als betrouwbaar beschouwen, en
- met het tweede gegeven te beredeneren waardoor sommige historici de biografieën van Suetonius minder betrouwbaar vinden voor een onderzoek naar de Romeinse keizers.

Antwoordmodel

maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

bij 1:

- Suetonius kon door zijn werk in de keizerlijke bibliotheek/archieven over verschillende bronnen beschikken om informatie te verkrijgen / informatie te controleren (waardoor historici de informatie als betrouwbaar beschouwen) 1

bij 2:

- Suetonius wilde een breed publiek boeien/vermaken, waardoor hij wellicht bepaalde zaken overdreef / te veel aandacht besteedde aan 'smeuïge' details / (te) weinig vertelde over gebeurtenissen die niet interessant gevonden zouden worden (waardoor de biografieën als minder betrouwbaar worden beschouwd voor een onderzoek naar de keizers) 2

